

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

The impact of globalization on risk and uncertainty in the economy

Achim, Marian Lucian

"Titu Maiorescu" University of Bucharest, Romania

2007

Online at <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/27202/>

MPRA Paper No. 27202, posted 03. December 2010 / 20:41

IMPACTUL GLOBALIZĂRII ASUPRA RISCULUI ȘI INCERTITUDINII ÎN ECONOMIE

Drd.ec. Achim Marian-Lucian, Universitatea „Titu Maiorescu” din Bucuresti

Abstract

La globalisation représente l'intégration plus étroite entre les pays et les peuples du monde par l'intermédiaire de laquelle on réalise, d'une part, la considérable réduction des coûts de transport et des communications et, d'autre part, la barrières artificielles qui bloquent la circulation des bien, des services, du capital, des connaissances et, dans une plus petite mesure, des personnes.

Dans les conditions de l'existence réelle du risqué et de l'incertitude, la fondation des décisions va supposer la connaissance profonde et en temps utile des deux milieux, intérieur et extérieur, où les agents économiques déroulent leur activité et la rationalisation des actions et des décisions humaines consistant non seulement dans l'évitement des risques et l'éloignement des incertitudes, mais aussi dans le contrôle des risques et de leurs conséquences et dans la réduction de l'incertitude et du manque de détermination aux niveaux acceptables dans les situations donnés.

Risc și incertitudine în activitatea umană

Globalizarea economiei mondiale poate fi definită ca fiind procesul deosebit de dinamic al creșterii interdependințelor dintre statele naționale, ca urmare a extinderii și adâncirii legăturilor transnaționale în tot mai largi și variate sfere ale vieții economice, politice, sociale și culturale și având drept implicație faptul că problemele devin mai curând globale decât naționale, cerând la randul lor o soluționare mai curând globală decât națională.

O consecință a globalizării economice este îmbunătățirea relațiilor dintre dezvoltatorii aceleiași industrii din diferite părți ale lumii (globalizarea unei industrii), dar și o erodare a suveranității naționale asupra sferei economice.

Tranziția la economia de piață, în fostele țări cu o economie excesiv centralizată, a reprezentat un proces complex care a adus schimbări esențiale asupra condițiilor de desfășurare a activității agenților economici, care au fost obligați să-și adapteze dimensiunile, structurile și chiar eficiența activității economice la condițiile și „jocurile” stabilite de economia de piață.

Creșterea complexității relațiilor structurate, stimulative și perturbării ale întregului sistem economico-social, la care se adaugă dezvoltarea științei și tehnologiei, a creat mutații importante în modul de abordare a aspectelor teoretice și practice ale noțiunilor de risc și incertitudine.[1]

Universul economic, social, politic și natural în care trăiesc, acționează și evoluează oamenii este încărcat de incertitudini. În prezent se recunoaște tot mai mult că un sistem care

funcționează pentru a obține un rezultat viitor, operează prin definiție, într-o situație de incertitudine, chiar dacă situațiile concrete se caracterizează prin grade diferite de risc, de incertitudine sau chiar de nedeterminare. Riscul și incertitudinea nu sunt însă subiecte de opțiune, ele fac parte pur și simplu din condiția umană.[2]

Incertitudinile incită agenții economici să-și efectueze propriile determinări după principii economice, funcție de speranțele lor, adică îi provoacă să aprecieze mai întâi gradul de probabilitate al realizării scopurilor și obiectivelor propuse. Planul oferă o imagine a viitorului. Se pune problema a cărui viitor, pentru că planificatorul construiește mai mulți viitori, și anume: un viitor dorit, un viitor necesar și un viitor posibil. Fiecare dintre aceste forme de viitor are determinările și nedeterminările sale. Strategia economică, politica economică și planul economic, bine fundamentate, apar, ca instrumente eficiente care întregesc mecanismul global de funcționare și evoluție a sistemului economic cu un mecanism parțial constituit din pârghii conștiente sau contribuie la integrarea viitorului în prezent, la apropierea celor trei forme de viitor, apropiere care ar atrage forma ideală dacă ele s-ar suprapune până la identificare; în prezent, acest lucru este imposibil de realizat. Cu toate acestea, reducând incertitudinea, strategia, politica și planul conțin elemente care determină agenții economice să acționeze în prezent în numele și spiritul cerințelor viitoare; instrumentele previzionale respective incită la căutări, la invocări, la invenții, modernizări și raționalizări.

Incertitudinile sunt surse de risc. Universul în care există și se mișcă oamenii conține o multitudine de riscuri; se poate spune că viața prin însăși natura sa, este legată intrinsec de risc, ea fiind în sine un risc, motiv pentru care singura opțiune este de a accepta această situație cu un anumit grad de conștientizare a implicațiilor sale. Viața creează în mod constant incertitudine și risc. Raționalizarea acțiunilor și deciziilor umane constă nu atât în evitarea riscurilor și înlăturarea incertitudinilor, cât în controlul asupra riscurilor și consecințelor lor și în reducerea incertitudinii și nedeterminării la niveluri acceptabile în situațiile date.

Pentru a face față riscurilor, pentru a le putea controla într-o măsură sau alta și pentru a contracara sau atenua consecințele lor negative, omul a inventat planul; acest instrument răspunde menirii respective pentru că anticipează cele mai importante repere ale activității viitoare, realizează corelațiile esențiale dintre factorii de producție și proporțiile combinării și substituirii acestora la nivel microeconomic, precum și prioritățile fundamentale ale economiei naționale, alocă o parte importantă a resurselor materiale, bănești și de forță de muncă și orientează activitatea economică. Planul contribuie la extinderea sferei certitudinii și restrângerea sferei incertitudinii într-un anumit spațiu economic și orizont de timp. Prin recunoașterea riscurilor și incertitudinilor, agenții economici își îmbunătățesc comportamentul, își sporesc și perfecționează cunoștințele și, prin acestea, sunt capabili să-și desfășoare activitatea mai eficient sau chiar să le exploateze. În prezent, este mult mai evident ca în trecut că economia și societatea au nevoie de profesioniști cu înaltă competență teoretică și practică, oameni care să fie manageri de risc și nu vânzători de certitudini. Conștientizarea riscurilor și incertitudinilor induce o anumită doză de responsabilitate în ființa umană.

Termenii risc și incertitudine sunt folosiți de multe ori pentru a exprima același lucru, dar, se susține în literatura de specialitate [3], între ei există o diferență clară. Incertitudinea reprezintă faptul de a nu ști ce se va întâmpla în viitor, iar riscul este considerat ca o caracterizare a gradului de incertitudine; cu cât este mai mare incertitudinea cu atât este mai pronunțat riscul și invers; majoritatea acțiunilor umane prezintă o anumită doză de incertitudine și risc, care se datorează, pe de-o parte, celui care acționează, iar pe de altă parte, unor factori de mediu înconjurător. Incertitudinea este, deci, lipsa de certitudine, respectiv

nesiguranță, îndoială, ezitare. Incertitudinea induce posibilitatea de a ajunge într-o anumită primejdie, de a avea de înfruntat un pericol, un necaz, de a suporta o pagubă posibilă, adică de a avea un risc. A risca înseamnă, de fapt, a te expune conștient la un pericol mai mare sau mai mic. Riscul este, deci, posibilitatea apariției unei pierderi ca rezultat al producerii unor evenimente și fenomene imprevizibile. Noțiunea de risc a fost și este încă folosită cu predilecție în domeniul asigurărilor, dar, în ultimul timp, și-a găsit aplicabilitate în tot mai multe domenii ale activității umane, fiecare încercând să obțină cele mai bune performanțe prin gestionarea corectă a sa.

Pornind de la varietatea acestor definiții se exprimă opinia, pe deplin justificată, că riscul întocmește o serie de caracteristici, ce pot fi considerate însă și accepțiuni care i se pot asocia, după cum urmează: reprezintă o gamă de incertitudini; constituie o remunerare a capitalului investit; exprimă o incapacitate de adaptare a firmei la condițiile de mediu; înseamnă probabilitatea apariției unui eveniment nedorit; exprimă variabilitatea rezultatului sub presiunea mediului; are semnificație numai când se încearcă estimarea fluctuațiilor posibile ale ratei rentabilității în cadrul analizelor previzionale; analiza riscului este o analiză sistematică a oricărui risc de afaceri. Ca atare, riscul (vizează) implică: a) strategia de adoptat – selectarea unei variante din mai multe date; b) starea naturii – condițiile minime de care depind adoptarea unor strategii; c) rezultatul acțiunii – câștigul sau pierderea; evaluate în unități monetare; d) matricea încasărilor – rezultatele acțiunii asociate mulțimii de combinații dintre strategia de adoptat și de starea naturii.[4]

Esențial este faptul că odată cu dezvoltarea sistemului economic, cu creșterea complexității sale, se înmulțesc incertitudinile și, drept urmare, devine tot mai vulnerabil. Riscul este parte componentă a vieții economico-sociale, el regăsindu-se sub forma riscurilor comerciale (riscul absolutizării produselor, riscul concurențial, riscul prețurilor, etc.), riscuri sociale și riscuri de producție.[5]

În condițiile existenței reale a riscului și incertitudinii, fundamentarea deciziilor va presupune cunoașterea profundă și în timp util a celor două medii, intern și extern, în care își desfășoară activitatea agenții economici. Raționalizarea acțiunilor și deciziilor umane constă nu atât în evitarea riscurilor și înlăturarea incertitudinilor, cât în controlul asupra riscurilor și consecințelor lor și în reducerea incertitudinii și nedeterminării la niveluri acceptabile în situațiile date. Omul conviețuiește permanent cu riscurile, însă, consecințele lor s-au amplificat și agravat o dată cu înaintarea societății de la inferior la superior.

Tipologia riscului

Diversitatea riscurilor la care sunt expuse viețile omenești, proprietățile de orice fel și activitățile desfășurate obligă la o sistematizare a lor. Având un caracter de anticipare, este necesar ca studiile cazurilor de risc să includă o parte din studiile de previziune, de prognoză, îmbinate cu studiile de matematici economice, management, marketing, etc. Există numeroase criterii de clasificare a riscurilor, cele mai importante fiind:

a) După natura lor: *riscuri pure* și *riscuri speculative*.

Riscurile pure – reprezintă acea clasă de riscuri care prin producerea lor pot provoca numai pierderi și niciodată câștig, fiind consecința unor evenimente accidentale și/sau fortuite. Aceste evenimente accidentale sau fortuite au o anumită probabilitate de apariție, fiind însă greu de stabilit timpii de apariție și intensitatea fenomenelor.

Riscurile speculative – mai sunt denumite și riscuri antreprenoriale deoarece prin producerea lor pot genera atât pierdere cât și câștig. Aceste riscuri se realizează în timp și sunt datorate activității agenților economici.

b) După implicații: *riscuri fundamentale* și *riscuri particulare*.

Riscurile fundamentale – sunt riscuri care prin producerea lor afectează o mare parte a societății sau a lumii, presupunând elementul de catastrofă.

Riscurile particulare – sunt riscuri ale căror consecințe sunt relativ limitate sub aspectul întinderii efectelor sale.

c) Din punct de vedere al teoriei managementului riscului: *riscuri statice* și *riscuri dinamice*.

Riscurile statice – sunt considerate drept riscuri a căror producere poate genera numai pierdere sau menținerea status-ului.

Riscurile dinamice – fac obiectul riscurilor comerciale tipice, care pot genera atât profituri cât și pierderi.

d) După asigurabilitate: *riscuri asigurabile* și *neasigurabile*.

Riscurile asigurabile - sunt riscuri pe care asigurătorii acceptă să le preia în asigurare și pentru care oferă protecție. Aceste riscuri se subdivid în riscuri generale (incendiu, trăsnet, explozie, cutremur etc.), și riscuri speciale (spargere, zgâriere, furt etc).

Riscuri neasigurabile – sunt acele riscuri pentru care asigurătorii nu oferă protecție. În această categorie sunt incluse evenimente a căror producere este certă sau se apropie de certitudine, sau cele produse de asigurat.

Măsurarea riscului

Estimarea mărimii riscului și implicit a efectelor acestuia se poate realiza numai în condițiile cunoașterii probabilității și întinderii efectelor, a perioadei în care se manifestă și a dinamicii lor.

Criteriile de clasificare și de estimare a efectelor sunt grupate după unii autori, în funcție de trei dimensiuni: mărime (complexitate, număr de variabile), importanță (factor de timp) și probabilitate (grad de incertitudine).[6]

Realizarea unei măsuri reale a mărimii riscului, mai ales în condiții de comparabilitate, implică conversia pe baza unor echivalente a aspectelor calitative în aspecte cantitative, utilizând în acest sens anumite metode de agregare (de exemplu, prin utilizarea scării tipice +, 0, -, pentru influențe mari pozitive, influențe nule și influențe mari negative.

Cercetătorii consideră că mărimea și modul de măsurare a riscului este dată de atitudinea față de risc, de modul în care un decident gândește și ia în considerare un risc.[7]

În aprecierea unui risc nu există o certitudine, iar raționalitatea este determinată de multe ori de mărimea orizontului de timp în care pot fi luate deciziile, având ca rezultat probabilistic faptul că o situație de risc și atitudinea față de aceasta a unui decident, poate fi formulată în mai multe alternative:

- a) *Comparabilitatea* presupune existența a două probabilități de apariție a unui risc, A și B. Decidentul va prefera fie situația A față de B ($A > B$), fie situația B față de A ($B > A$), fie este indiferent față de cele două situații ($A = B$).
- b) *Tranzitivitatea* presupune existența unor relații de preferință sau indiferență sau tranzitivitate, adică dacă avem $A > B$ și $B > C$ rezultă că $A > C$. Similar dacă $B > A$ și $C > B$ avem $C > A$.

- c) *Continuitatea* presupune că în cazul existenței a trei probabilități în care $A > B$ și $B > C$, există o probabilitate $D = (p; A, B, C)$ în care avem $D = B$.
- d) *Independența* presupune că dacă un individ este indiferent la două evenimente (A, B), iar dacă unul din aceste evenimente este un câștig al unei probabilități compuse (C), aceasta poate fi înlocuită cu o alta (D) fără a fi schimbată preferința pentru probabilitatea compusă de apariție a evenimentului, încât când $A = B$ și $C = D$ vom avea $(p; A, C) = (p; B, D)$.
- e) *Monotonia* vizează faptul că dacă două probabilități apar pornindu-se de la aceleași rezultate, decidentul va prefera acel rezultat care are o mai mare probabilitate de a se produce, chiar dacă cealaltă probabilitate este mai preferată.

Deosebirea dintre risc și incertitudine este dată de faptul că în cazul riscului sunt cunoscute probabilitățile fiecărei alternative posibile, în timp ce în situațiile de incertitudine, probabilitățile alternativelor sunt necunoscute. Semnificația distincției dintre risc și incertitudine a fost diminuată însă considerabil de introducerea probabilităților subiective care derivă din imposibilitatea cunoașterii complete a fenomenelor, fiind în contrapartidă cu probabilitățile obiective în care observațiile sunt reale și au la bază date statistice, obținute prin observații într-o perioadă de timp. Astfel orice situație de incertitudine poate fi transformată, într-una de risc prin asocierea unor probabilități subiective la alternativele posibile.

În procesul de adoptare a deciziilor, noțiunile de incertitudine (suportul riscului) și certitudine (abstracția riscului), nu pot fi opuse, însă se poate realiza o gradare în funcție de calitatea informațiilor ce afectează calitatea deciziilor economice. În urma studiilor efectuate în acest sens s-a ajuns la concluzia ca problemele de decizie nu depind numai de profilul, dimensiunile și orizontul de timp în care se manifestă situațiile de risc, ci și de spațiul existențial.[8] Aceste spații (universuri) pot fi: determinate, incerte, întâmplătoare sau ostile.

Universul determinat reprezintă acel spațiu în care deciziile sunt adoptate cunoscându-se toate datele unei probleme, situație în care deciziile sunt aproape de realitate, abaterile fiind relativ reduse, ne semnificative.

Universul incert reprezintă un ansamblu de situații sau decizii ce conduc la posibilitatea găsirii unor căi cunoscute în vederea ieșirii din starea de instabilitate, însă fără a putea cunoaște obiectiv probabilitățile de apariție a fenomenelor identificate sau probabilitatea justeții deciziei în aceste condiții, în stabilirea optimului decizional sunt utilizate mai multe criterii:

Criteriul Laplace sau criteriul „șanselor egale „ se identifică cu situația în care probabilitatea teoretică de apariție a riscului poate fi considerată egală ($1/3, 1/3, 1/3$), aria și probabilitatea de influență fiind teoretic aceleași.

Criteriul Wald sau criteriul maxi-min este criteriul pesimist care stabilește că cea mai bună decizie este aceea care maximizează câștigurile minime. Aplicarea acestui criteriu limitează în mod conștient obținerea unor rezultate mai bune, în dorința de a obține siguranța deplină a rezultatului ce corespunde variantei alese.

Criteriul Hurwicz reprezintă un criteriu ce se aplică decidenților optimiști, pesimiști ori celor ce sunt situați între cele două extreme. Această situație este cuantificată prin utilizarea unui indice a cărui valoare depinde de aversiunea decidentului față de risc, fiind așadar un criteriu subiectiv.

Criteriul Savage se bazează pe fenomenul de cost de oportunitate, utilizând ca formulă de calcul diferența dintre rezultatul ce corespunde unei decizii oarecare, dar întâmplătoare și rezultatul cel mai bun posibil, ce poate fi obținut în cazul în care evenimentul nu ar fi apărut.

Criteriul maxi-max este un criteriu optimist în care indiferent de evenimentul apărut, decidentul va acționa în așa fel încât el va obține cel mai bun rezultat. Decidentul va alege valoarea maximă a rezultatului fiecărei alternative, iar apoi valoarea maximă a acestor maxime. Acest criteriu de decizie este riscant mai ales pe termen lung.

Universul întâmplător exprimă un ansamblu de situații care au o stabilitate statistică ceea ce permite aplicarea unor modele de probabilitate în funcție de comportamentul variabilelor întâmplătoare.[9] Optimumul decizional poate fi stabilit utilizând următoarele modele:

Modelul stabilității statistice potrivit căruia comportamentul variabilelor sau a evenimentelor poate fi modelat sub forma unor legi de probabilitate, având ca lege fundamentală, legea numerelor mari.

Modelul Speranță – Variație ce are ca funcție o variabilă caracterizată prin media variației. În urma calculării speranței și a abaterilor față de medie pot fi comparate și alese deciziile.

Universul ostil este acel spațiu existențial în care existența riscurilor este certă, iar probabilitatea de apariție a altora este foarte mare.

Analizând aceste aspecte prin prisma globalizării, putem spune că lumea în care trăim, luată în ansamblu său, este o lume închisă aflată într-o permanentă schimbare, iar văzută mai de aproape constatăm că este și foarte diferită din punct de vedere al zonelor, țărilor civilizației, perioade istorice etc. Din perspectiva legăturilor sociale create, putem spune că globalizarea este un proces prin care relațiile sociale devin mai apropiate, depășesc frontierele, astfel încât viața să se desfășoare din ce în ce mai mult într-o lume percepută ca un întreg.

Bibliografie

- [1] Iosif,Gh.N. și colaboratorii, Sistemul asigurărilor în România, Editura Tribuna Economică, București, 1997
- [2] Giarini,I.O., și Stahel,W., Limitele certitudinii, Editura Edimpress-Camiro, București 1996.
- [3] Radu, Florea, Metode și tehnici de analiză economico-financiară, Editura Scrisul Românesc, Craiova 1999
- [4] Bătrâncea, M., Risc și faliment, Editura Dacia, Cluj-Napoca 2003
- [5] Marmus,C. și Montagne,X., Management du risque, Editura Vulbert entreprise, Paris 1989
- [6] Howard, R.A., The Foundtion of decision analysis, Stanford University 1968; Sandi, A.M. și colaboratorii, Studii de impact, Editura Academiei Române 1986
- [7] Aftalion, F. și Viallet, C., Theorie du portefeuille, Presse Universitaires de France 1977.
- [8] Penant, D., Mise en place d'un concept de gestion Kanban dans un atelier flexible, Revue Francaise de Gestion, nov-dec 1988
- [9] Iosif,Gh.N. și colaboratorii, Sistemul asigurărilor în România, Editura Tribuna Economică, București 1997